

Od enshittification do cyfrowych więzień

Jak rynki przekształcają się w systemy kontroli

Współczesny rynek jako
wrogi system

Użytkownik jako zasób do
eksploatacji

Od tworzenia wartości do jej
wydobycia

Jacek Pogorzelski

Od tworzenia wartości do jej wydobywania

"Współczesne rynki coraz rzadziej konkurują o wartość dla klienta, a coraz częściej konkurują o zdolność jej wydobywania."

Klasyczny kapitalizm konsumencki opierał się na prostej wymianie: lepszy produkt, lepsza cena, lepsze doświadczenie.

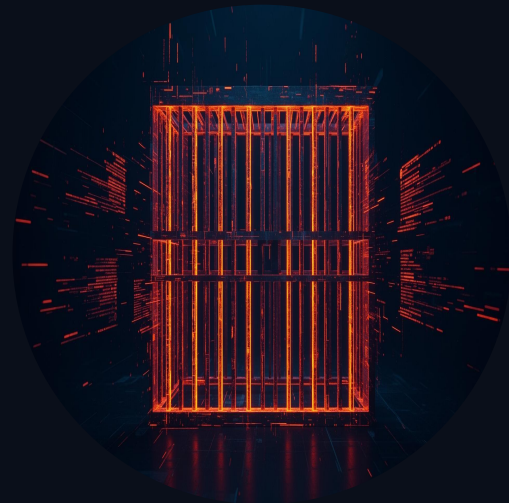
Dziś mamy systemy, które nie poprawiają oferty, lecz optymalizują mechanizmy kontroli, bariery wyjścia i eksploatacji użytkownika.

Enshittification

Jak zaczyna się degradacja rynku

- Stopniowe pogarszanie jakości produktu/usługi
- Wzrost kontroli i renty monopolistycznej
- Brak proporcjonalnego wzrostu wartości dla klienta

Trzy etapy przejścia

Od value creation do value extraction

1. Hook - przyciągnięcie: atrakcyjna obietnica, rabaty, darmowe korzyści
2. Hack - eksploatacja poznawcza: gromadzenie danych, profilowanie, manipulacja zachowaniem
3. Hike - podwyżka i degradacja: wyższe ceny, gorsze warunki, trudne wyjście

Wartość nie znika od razu, jest stopniowo zastępowana mechanizmami ekstrakcji.

Programy lojalnościowe

Od nagrody do pułapki

- Dawniej: nagradzanie częstych klientów
- Dziś: infrastruktura inwigilacji konsumenckiej
- Narzędzie testowania cen indywidualnych
- System kontroli zachowań zakupowych

Paradoks: Najbardziej lojalni klienci coraz częściej płacą więcej, a nie mniej.

Hack: jak firmy hakuja klienta

- Dane zakupowe, behawioralne, lokalizacja
- Rytm życia, reakcje emocjonalne

Personalizacja nie wartości, lecz maksymalnej akceptowalnej straty klienta.

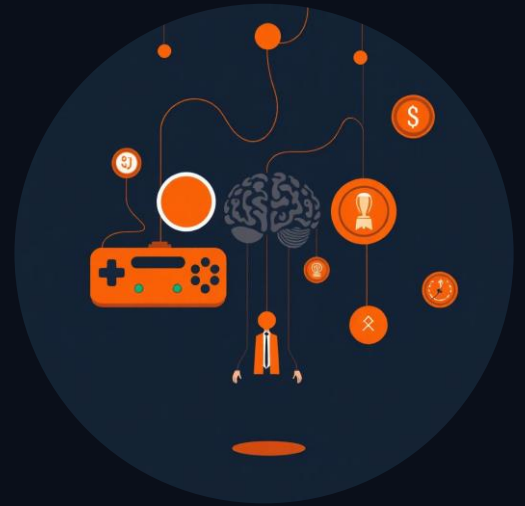

Gamifikacja i dark patterns

Narzędzia ekstrakcji

- Punkty, serie osiągnięć, wyzwania
- FOMO, czasowe bonusy
- Ukryte koszty i złożone regulaminy

To nie projektowanie doświadczeń. To projektowanie uzależnienia.

Hike: gdy obietnica zostaje odwrócona

- Opłaty za lojalność (subskrypcje, dostęp wielopoziomowy)
- Dewaluacja punktów
- Przenoszenie realnych benefitów do droższych pakietów

Najpierw obniżamy standard, potem sprzedajemy premium, które przywraca dawną normę.

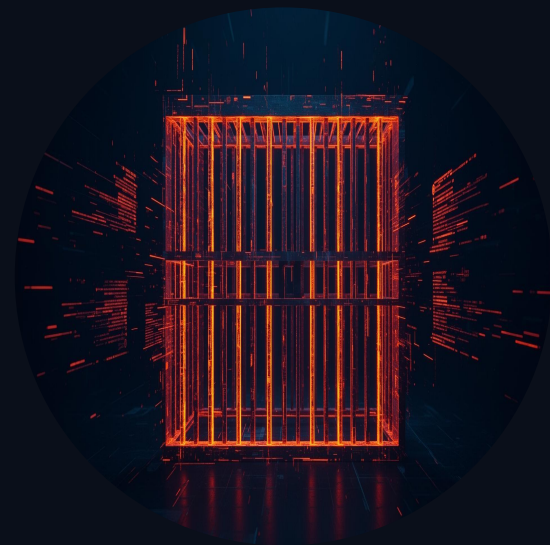

Lock-in: cyfrowe więzienia

"Klient nie jest już partnerem wymiany. Jest zasobem do optymalizacji."

Wejście jest łatwe

Wyjście kosztowne (finansowo, poznawczo, emocjonalnie)

Co dostaje klient?

- Mniej: przejrzystości, realnych oszczędności, kontroli nad własnymi decyzjami
- Więcej: złożoności, presji, asymetrii informacyjnej

To jest systemowa zmiana kierunku rynku, a nie pojedyncze nadużycie.

Enshittification w praktyce

Przykłady degradacji usług

- Amazon: wyniki wyszukiwania zdominowane przez reklamy, płatne pozycjonowanie produktów
- Facebook: algorytm zabijający zasięgi organiczne, wymuszanie płatnej promocji
- X: weryfikacja jako paywall, pogorszenie API, chaos moderacyjny

Kiedyś te platformy przyciągały wartością. Dziś monetyzują uzależnienie.

Dynamiczne ceny

Testowanie granic portfela użytkownika

- Uber: podwyższone ceny w godzinach szczytu, przy złej pogodzie, podczas wydarzeń
- Amazon: dynamiczne ceny dla użytkowników Prime w stosunku do pozostałych, testy cenowe A/B
- Ticketmaster: dynamiczne ceny na bilety - ceny rosną z popytem w czasie rzeczywistym

Algorytm ustala maksymalną cenę, którą każdy z nas jest skłonny zapłacić.

Gamifikacja i Dark Patterns

Manipulacja przez design

- Duolingo: serie osiągnięć, wywoływanie poczucia winy ("Duo jest smutny"), powiadomienia wywołujące FOMO
- Booking.com: "Zostały tylko 2 pokoje!", fałszywa pilność, ukryte opłaty
- LinkedIn: natarczywe powiadomienia, engagement bait (wymuszanie reakcji), premium jako jedyna droga do widoczności

To nie UX, lecz inżynieria uzależnienia od produktu.

Lock-in: Cyfrowe klatki

Wyjście kosztuje więcej niż zostanie

- Adobe: subskrypcja Creative Cloud bez możliwości zakupu, brak realnych alternatyw dla profesjonalistów
- Apple: ekosystem, iMessage jako broń retencyjna, utrudniona migracja danych
- Microsoft 365: formaty plików, integracja z chmurą, zależność organizacyjna

Nie płacisz za produkt, lecz za pozwolenie na wyjście.

Larry Ellison

Architekt państwa nadzoru

- Wizja AI-powered surveillance state: “Obywatele będą zachowywać się wzorowo”
- Oracle jako fundament infrastruktury inwigilacji
- Integracja TikTok z systemami kontroli danych
- Centralizacja informacji jako źródło władzy

Technologia nie jest neutralna, jest projektowana pod konkretny model władzy.

Peter Thiel

Palantir i antydemokratyczna wizja

- Palantir: spy tech jako rdzeń aparatu kontroli państwa
- Dark Enlightenment: wolność i demokracja są niekompatybilne
- Finansowanie polityków wspierających surveillance state
- Od PayPal do infrastruktury deportacji i inwigilacji

Demokracja jest zagrożeniem dla wolności. Władza powinna należeć do elit technologicznych.

Alex Karp

CEO Palantir - patriotyzm jako biznes

- Kontrakty z ICE, Pentagon, agencjami wywiadowczymi
- “Patriotyzm jest słuszny i uczyni cię bogatym”
- AI bojowe: systemy wspomagające decyzje na polu walki
- Krytyka “pasożytniczych” przeciwników surveillance tech

Sprzedawanie narzędzi kontroli rządowi to nie tylko biznes to misja.

Marc Andreessen

Techno-Optimist Manifesto

- Manifest rządów nielicznych: technologia jako droga do władzy elit
- Effective Accelerationism: przyspieszenie bez ograniczeń etycznych
- Odrzucenie regulacji jako “wrogów postępu”
- Venture capital jako narzędzie kształtowania społeczeństwa

Technologiczna elita wie lepiej a demokracja spowalnia postęp.

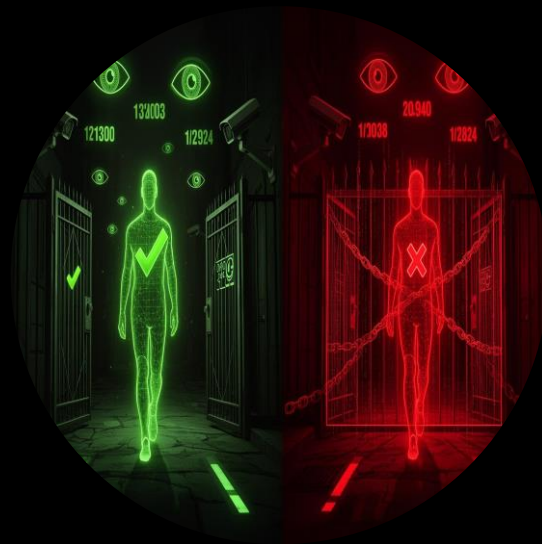
System Kredytu Społecznego

"让守信者处处受益，让失信者寸步难行"

*Niech godni zaufania odnoszą korzyści wszędzie,
niech niegodni nie mogą zrobić ani kroku."*

Należy udoskonalić mechanizmy zachęt dla dotrzymujących słowa i kary dla tych, którzy je łamią, tak aby osoby godne zaufania mogły swobodnie poruszać się pod niebem, podczas gdy ci niegodni zaufania nie mogli postawić ani jednego kroku.

Xi Jinping, Przewodniczący ChRL

Kluczowa konkluzja

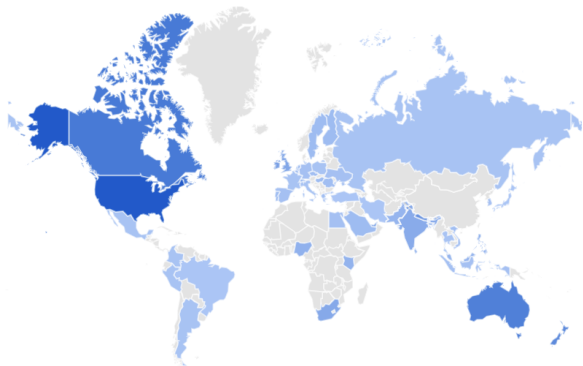
Rynki nie psują się przypadkiem.

Są projektowane pod value extraction.

Architekci kontroli łączą ideologię, technologię i kapitał.

*Jak wydobyć więcej wartości z klienta, zanim odejdzie i sprawić,
żeby nie mógł odejść?*

Fraza “buy nothing”

1 United States	100	<div style="width: 100%; background-color: #0070C0;"></div>
2 Canada	70	<div style="width: 70%; background-color: #0070C0;"></div>
3 Australia	64	<div style="width: 64%; background-color: #0070C0;"></div>
4 New Zealand	54	<div style="width: 54%; background-color: #0070C0;"></div>
5 Nepal	47	<div style="width: 47%; background-color: #0070C0;"></div>

Czego chcą zwolennicy “buy nothing”?

- Ograniczenia nadmiernej konsumpcji
- Ekologii w praktyce, nie w deklaracjach
- Budowania lokalnych wspólnot
- Wolności finansowej i psychicznej
- Zmiany narracji o statusie i sukcesie
- Krytyki systemu, nie jednostek

Wszystko jest kryzysem z wyjątkiem systemu, który ten kryzys wywołał

Offended Outcast